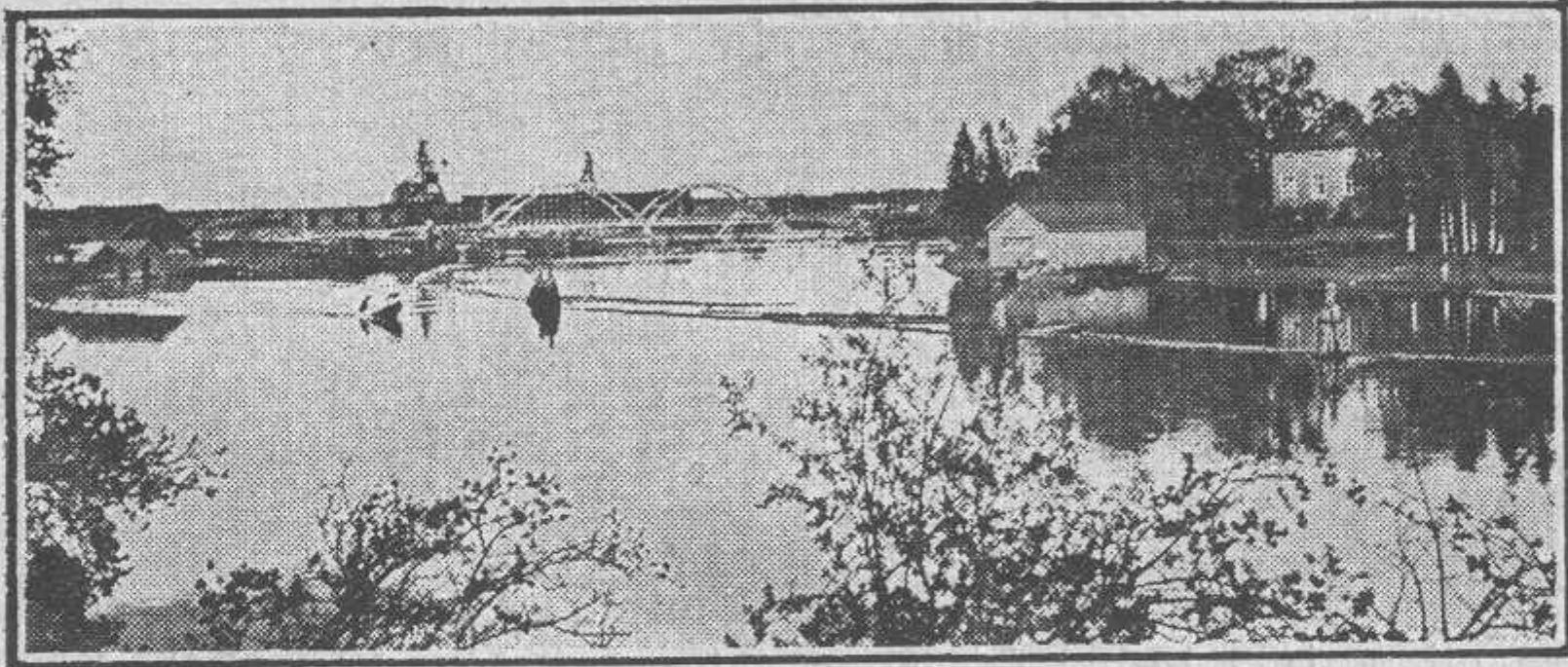

Kansakouluvarat ja niiden käyttö.

Päättyessään 27/3 1871 2-opettajaisen koulun perustamisen kuntakokous — kuten kerroimme — hyväksyi toimikunnan ehdotuksen, että perustettava kansakoulu ylläpidettäisiin tukkikassan varoilla. Tämä tukkikassa oli muodostettu papiston virkatalojen metsänmyyntirahoista. Sekä myynti että rahasto olivat maaherran valvonnan alaisia. Sääntöjen mukaan rahoja lainattiin maanviljelyksen edistämiseksi. Huonoina vuosina kassa oli ollut kunnan parhaita tukia. Siitä annetut lainat saivat silloin hätäapulainojen leiman; niillä varoilla lainanottajat teettivät näet maataloustöitä työttömillä. Kassaa hoiti v:sta 1872 kunnan rahastonhoitaja.

Vuoden toiminut johtokunta pyysi kuntakokoukselta lupaa anoakseen maaherralta tukkikassan sääntöjen muuttamista sikäli, että kaikki vapaat tai irtautuvat kassan varat ja juoksevat korot joutuisivat kansakoulun johtokunnan hallintaan. Kuntakokous myönsi luvan huomauttaen samalla, ettei johtokunta saanut käyttää muuta kuin vuotuiset korot; pääoma oli pidettävä koskemattomana. Anomusta koskevassa päätöksessään Keisarillinen Suomen Senaatti 18/2 1873 lupasi kassan korot kansakoulun perustamiseen ja ylläpitoon; mutta koska kk.-asetuksen mukaan johtokunta oli velvollinen hoitamaan koulun rahavarat, piti sen vaatia kunnallislautakunnalta selvitys koroista kassan perustamisesta lähtien ja ottaa sekä kasvaneet että tulevat korot hoitoonsa. Näistä tukkikassan koroista muodostui sitten koulukassa, joskin koko tukkikassaa — oikeastaan erheellisesti — sanottiin välistä »koulukassaksi». Sekä tukki- että koulukassaa hoiti saman tilikirjan eri aukeamilla kunnan rahastonhoitaja, jolta taloudenhoitaja tarvitessaan nosti korkovaroja. Korkosäästö, joka tuli johtokunnan käytettäväksi, kansakoulun perustamisaikoina näyttää olleen verraten pieni.

Tukkikassan pääoma vaihteli tietysti metsänmyyntien ja pääoman kulutuksen — jota useista kuntakokouksen päätöksistä huolimatta ei voitu välttää — mukaan n. 40.000—20.000 markkaan ja sen koroista muodostettu koulukassa vastaavasti. Pääomaa vähen-

Pielisjärven rovastinpappila. Pappilanniemen kärjitse häämöttää taustalla Rantalan (ent. kirkonkylän) kansakoulu.

sivät mm. katovuodet ja velallisten maksukyvyttömyys. Kuntakokouksen pöytäkirjasta 24/3 1874 havaitsemme myös johtokunnan »menneeltä vuodelta ulosottaneen 2.620 mk», vaikka sen vuoden korko oli vain 1.825:59 mk. Kuntakokous laati johtokunnalle muistutuksen vaatien pysyttelemään vuotuisten korkotulojen rajoissa. Milloin taloudenhoitaja tarvitsi enemmän rahaa, kuin pystyi tukkikassasta saamaan, lainattiin sitä eri rahastoista, mm. seurakunnan virkatalokassasta. Melkein joka lukuvuoden tilinpäätöksessä jäätin myös taloudenhoitajalle velkaan.

Muita kunnan kunnallislautakunnan hoidossa olevia kassoja, joista johtokunta sai nostaa varoja, lähinnä korkotuloja rahastonhoitajalta käyttääkseen niitä varattomien oppilaiden huoltoon, olivat katovuosien varalta perustettu maaherran valvonnan ja määräysten alainen hätäapukassa, jonka sääntöjä oli 1875 muutettu sikäli, että sillä voitiin kouluttaa lukuisia nälkävuosien orpoja, orpokassa, jonka korkoja myös sai käyttää orpojen kouluttamiseen, ja vaivaissassa. Eri kassojen tehoa valaissee seuraava ajalta 23/4 1877 oleva niiden suuruutta osoittava luettelo:

tukkikassa	30.508:24 mk,
hätäapukassa	17.685:34 »
orpokassa	4.706:— »
vaivaissassa	353:78 »

ynnä 125 tynnyriä viljaa.

Kun lautamies Antti Sutinen (s. Pusossa 18/1 1829) kuoli 6/9 1883, testamenttasi hän 3/4 Mähkön — sitten Pankakosken tehtaalle myydystä — myllystä pitäjän orpokassalle, joka sai viljaa n. 22

tynnyriä ja rahaa 185 mk. Varoja hoidettiin orpokassan yhteydessä »Sutis-kassan» nimellä. Pääomaan ei koskettu. Kassa lienee vieläkin olemassa.

Kuntalaiset joutuivat ensimmäisen kerran — kuten muistamme — antamaan pitäjän koululaitoksen hyväksi »roponsa» Lieksan koulua rakennettaessa, lähinnä rakennustarpeina. Myös nuorem-
pien koulujen rakennuksiin näimme vaaditun verohirsiä. Kansa-
koulujen lisääntyessä eivät koulukassan ja muut tilapäiset — kuten
viinaverorahat — tulot enää riittäneet opetuslaitoksen menojen
peittämiseen, vaan täytyi ryhtyä verottamaan. Ensi kerran
näyttää kannetun v. 1889 kansakoululaitoksen hyväksi 500 mk,
joka oli n. 1/30 15.155 mk:n verotuksesta.¹⁾ Vuosi vuodelta kansa-
koululaitoksen osuus epätasaisesti nousi ollen vuosisadan lopulla
(1899) 4.500 mk eli 1/7 31.600 mk:n verotuksesta. V. 1904 johto-
kunta ehdotti verotuksella kansakoululaitokselle koottavaksi jo
10.000 mk.

On muistettava, että valtio ei vuosisadan aikana osallistunut
koulujen ylläpitoon muulla tavoin kuin maksamalla opettajien val-
tionpalkan, eräitä apurahoja lähinnä käsityöopetuksen tehostami-
seksi ja antamalla rakennuslainoja. Viime vuosisadan aikaiset
Lieksan koulun kunnanmenot olivat 59.472:86, ja kuuden kansa-
koulun yhteiset menot nousivat 105.354:41 mkaan. (Katso liitettä
IV!)

¹⁾ Mihin verotuloja sitten tarvittiin? Jäljennämme v. 1891:n kanto-
suunnitelman.

»Tilaäyryillä: teitten ja siltojen kunnossapitoon 2.500:—
takseerausäyryillä:

kansakouluille	1.000:—
lääkäriin palkkaan	1.500:—
kätilölle	400:—
kirkkokassaan	800:—
käsikassaan	500:—
velkaa hätäapukassaan	915:09
erinäisiä korkorästejä	41:50 + 224:—
lautakunnan esimiehen palkkaa	500:—
kuntakokouksen esimiehen palkkaa	300:—
rahastonhoitajan palkkaa	600:—
lautamiesten palkkaa	350:—
lautakunnan jäsenten palkkaa	100:—
hollirahaa	1.234:—
lumirekirahaa	742:— ja
Lieksajoen siltavelan 1/10	800:— mk».

Opettajien kunnanpalkat maksettiin koulukassasta, v. 1876 myönnetty lisäpalkka Ikoselle ja Lindhille pitkän aikaa valtiolta tulevista viinaverorahoista; näitä rahoja kunta sai esim. 1879 mk 1.689:20. Opettajien luontoiseduista ja palkoista olemme puhuneet eri koulujen yhteydessä. (Katso myös sivua 50 ja liitettä III!)

Varakkaat oppilaat saivat ostaa oppikirjansa ja muut koulutarvikkeensa. Samoin he maksoivat opettajan hyväksi sisäänkirjoitusmaksuina¹⁾ à 2 mk. Toispitäjäläiset oppilaat maksoivat kunnalle kuukausittain korvauksena 2—3 mk koulunkäyntioikeudesta. Valtionapua oppikirjoihin ja koulutarpeisiin saatiin ensi kerran vasta 1906. Poikien käsityötarpeet maksoi kunta, varattomien tyttöjen vain poikkeustapauksessa, kun nämä eivät itse voineet niitä hankkia, mutta työt pidätettiin silloin kouluille. Koulukeittoloita ei ollut alkuaikoina, paitsi poikkeustapauksissa (esim. Vie'in ja Hattuvaaran kouluilla), niin tarpeellisia kuin ne olisivat olleet etenkin varattomille oppilaille ja kotien yksitoikkoisen ruokavalion vaihteluna parempiosaisillekin. Milloin johtokunta jakoi viljaa ja keittoaineita, lienee koulukeittola tilapäisesti ollut kulloinkin ko. koululla.

Jos katselemme sivulta 41 oppilaiden varallisuussuhteita, teemme sen mielenkiintoisen havainnon, että vähävaraisten (pienitilallisten, torpparien, sekatyöläisten ym.) lapsia Lieksan koulussa oli enimmän. Sisäänkirjoitusmaksuista¹⁾ ja nimikirjoista päätellen vähävaraisia ja varattomia lapsia oli muissakin kouluissa paljon, vaikka lähinnä varakkaat vanhemmat panivat lapsensa kouluun ja käyttivät mahdollisimman monta osastoa.

Vähävaraisille, lähinnä ahkerille oppilaille johtokunta lainasi tai lahjoitti kirjoja ja koulutarvikkeita. Rahaavustusta jaettiin ensimmäisen kerran tammikuussa 1874 4 oppilaalle. Nämä kuukausiapurahat vaihtelivat eri vuosina ja oppilaiden köyhyyden mukaan 10—2 mk:aan. Seuraavana lukuvuotena otettiin käytäntöön tapa kierrättää johtokunnan jäsenten välityksellä avunkeräyslistoja seurakunnassa. Melkein joka syksy pidettiin käräjäkartanossa arpajaiset, joista saattoi koulujen hyväksi kertyä kerralla yli 800 mk:nkin. Tällaisilla varoilla autettiin esim. tammikuussa 1876 kouluun 14 »armotonta» lasta, ja v. 1881 jaettiin apua 27:lle. Varsinkin kevätlukukausi oli varattomille vaikeaa ruoan, jalkineiden ja vaatteiden puutteen takia.

¹⁾ Esim. lkv:na 1897—98 saivat opettajat sisäänkirjoitusmaksuja varakkailta oppilailta: Ikonen 46:—, Lindh 38:—, Sallinen 30:—, Kokko 20:—, Alén 28:—, Kärki 50:— ja Brasse 18:—.

Jos pitäjään tuli huono vuosi (tai kato, merkitsi se kymmenille heikoissa taloudellisissa oloissa oleville oppilaille koulunkäynnin keskeytystä tai loppumista. Elojen saanti Pielisjärvelle etelästä päin oli puutetalvina hitaan hevuskuljetuksen varassa, joka nosti samalla hintoja. Tällaisina aikoina tunnettiin kipeästi työttömyyden ja siihen liittyvän ostokyvyyttömyyden kirous, jota kunta koetti lieventää hätäaputoilla. Terveystenhoidon ja -hoitovälineiden puutteellisuuden takia tarttuvat kulkutaudit saatuaan epidemian luonteen kaatoivat kyläkunnittain ihmisiä tautivuoteelle. Kaikki tällaiset syyt haittasivat lasten koulunkäyntiä.

Tammikuussa 1877 johtokunta teki merkittävän aloitteen: jokaisen kylän tulisi yhteisesti kokoamallaan varoilla kouluttaa ainakin yksi orpo. Johtokunnan jäsen J. Turunen ilmoitti heti, että Vie'in kylä tulisi saattamaan kouluun orpo J. Tuhkasen. Kylissä, joissa oli johtokunnan jäseniä, tällaisista aloitteista oli hyötyä. Lahjoituksina hankittiin pitäjältä sekä rahaa että viljaa. Eri vuosina saatiin pieniä lahjoituksia myös Joensuun ja Sortavalan kauppiailta. Oman pitäjän liikemiehistä tässä suhteessa on lähinnä mainittava Fr. Hämäläinen. Hän auttoi sekä koululaisia että koulusta päässeitä eteenpäin. Avustettavien lukumäärä tietenkin koulujen lisääntyessä kasvoi. V. 1882 heitä oli 32, v. 1889 johtokunta anoi kunnalta apua 200 (!) lapselle, v. 1902 laskettiin avustettavien määrä 125 lapseksi.

Sinä vuonna tuli pitäjään puute kesäsateiden ja »ruosteen» takia. Kolmea vuotta aikaisemmin v. 1899 oli tullut kato taas pitkän kevään ja takatalven tähden. Kun karjatalous oli vielä heikkoa ja viljelystavat alkeelliset, olivat huonoina vuosina vähävaraiset talollisetkin kunnan hätäaputoiden ja heidän kouluakäyvät lapsensa kunnan avun tarpeessa. (Vertaa lukua »Pielisjärven pitäjän yleinen kehitystaso» s. 8—!)

Raha-avustuksia jaettiin, paitsi em. koulu-, orpo-, hätäapu- ja vaivauskassan varoista, myös v:sta 1876 lähtien viinanpolttoverotuloista. Senaattori Karl Harald Feliks Furuhjelm¹⁾ apurahoja (testamentattuja), joita kouluylhallitus jakoi sellaisiin pitäjiin, joissa käsitöiden opetus oli säännöllistynyt, tuli Pielisjärvelle ensi kerran 1877. Ne piti jakaa stipendeinä — à 20—30 mk — ahkerille ja varattomille tyttö- ja poikaoppilaille,

¹⁾ Kuopion läänin kuvernöörinä oli 1855—1862 Sten Knut Johan Furuhjelm (s. 23/7 1813, k. 26/11 1892), joka vuosien 1856—58 kadon jälkeen perusti Nurmeksen, Pielisjärven ja Juuan Säästöpankit 1859. (Koistinen.)

enintään kolmelle. Sutis-kassan korkokappoja jaettiin ensi kerran 1887. Myös kunnallislautakunta antoi satunnaisesti koulutusapua. Pitäjän huonojen vuosien hätäaputoimikunnat, joiden johtajana oli E. Kyander ja jäsenenä mm. E. Ikonen, avustivat ainakin seuraavina lk:na: 1890—91, 1896—97, 1899—1900 ja 1902—03.

Myös vaate- ja kenkäapua jaettiin. Mainittakoon tässä yhteydessä, että Lieksan koulun ensimmäisenä läpikäynyt Pekka Kotilainen, sittemmin kauppias Joensuussa, s. 1863, sai kouluaikanaan johtokunnalta puvun, josta hän ikuisesti kiitollisena määräsi kuollessaan 1927 ko. koululle »Kauppias Pekka Kotilaisen pukurahastoksi» 20.000 mk.

Melkoisesta avustustoiminnasta huolimatta ei apua aina riittänyt kaikille tarvitseville. Vanhat sekä Lieksan että nuorempien koulujen oppilaskirjat puhuvat koulusta eroamisen syistä selvää kieltä: » . . . erosi varattomuuden takia», » . . . kun ei saanut vaateavustusta», »erosi vanhempien pyynnöstä köyhyyden takia» jne.

Varain käytössä kuten muissakin toimissaan johtokunta oli tehtävänsä tasalla. Kokeneina kunnallis- ja liike-elämän miehinä sen jäsenet osasivat pitää »suun säkkiä myöten» ymmärtäen samalla myös nousevan polven kansalaiskasvatuksen arvon ja sen tukemisen merkityksen.